

קונטרס

הנהגות ישראל

דרכים ונתיבות חדשות, הנהגות נוראות, נפלאות
וישרות, לדעת את הדרך ילך בה מיום הולדו
וכו', ולידע, איך להנהיג בית ולחנך בנים ובנותיו
על-פי דעת התורה והיראה, כאשר מקבל
מאבותינו ורבותינו, זכותם תגן עלינו, מדור דור.

*

בנוי ומיסד על-פי דברי

רבני הקדוש והנורא, אור הגנוז והצפון
בוצינא קדישא עלאה, אדוננו, מורנו ורבנו
רבי נחמן מברסלב, זכותו יגן עלינו.

ועל-פי דברי תלמידו, מורנו

הקדוש, אור נפלא, אשר כל רז לא אניס ליה
רבי נתן מברסלב, זכותו יגן עלינו,

ומשלב בפסוקי תורה, נביאים, פתובים ומאמרי
חכמינו הקדושים מגמרא ומדרשים וזהר הקדוש.

*

הובא לדפוס על-ידי

חסידי ברסלב

עיה"ק ירושלים תובב"א

מוֹהֲרָא"ש נ"י אָמַר: מִי שְׁמַרְגִּיל אֶת
עֵצְמוֹ לְלַמֵּד אֶת סִפְרֵי רַבָּנוּ ז"ל, אִז
יִהְיוּ לוֹ הַנְּהָגוֹת יִשְׂרָאֵל עַל כָּל פְּרָט
וּפְרָט בַּחַיִּים, כִּי רַבָּנוּ ז"ל גָּלָה לָנוּ
עֲצוֹת עַל כָּל עֲנִיָּן וּפְרָט בַּחַיִּים, וּמְחַזֵּק
וּמְעוֹדֵד וּמְשַׂמֵּחַ אֶת הָאָדָם עַל כָּל מֵה
שְׁעוֹבֵר עָלָיו בֵּין בְּגַשְׁמִי וּבֵין בְּרוּחָנִי.
(אֲמֵרֵי מוֹהֲרָא"ש, חֵלֶק ב', סִימָן תרטז)

קונטרס

הנהגות ישרות

א.

ראוי ונכון לאב ולאם להתפלל בכל יום על הצלחת בניהם ובנותיהם, שיהיו שמונים מהחטא, ואפלו רק איזו תפלה קצרה גם-כן טוב מאד, כי מעלת תפלת האבות על בנים — אין לשער ולספור כלל. ומכל שכן מי שמאריך בתפלה בכל יום על הצלחת בניו ובנותיו. וכמו שספר אליהו הנביא (תנא דבי אליהו רבה, פרק יח): מעשה בכהן אחד שהיה ירא שמים בסתר, וכל מעשיו הטובים שהיה עושה, היה עושה בסתר, והיו לו עשרה בנים מאשה אחת, ששה זכרים וארבע

נקבות, ובכל יום ויום הָיָה מְתַפְּלֵל וּמְשַׁתַּחֲוֶה
 וּמִבְּקֵשׁ רַחֲמִים, וּמְלַחֵף בְּלִשׁוֹנוֹ עֶפְרַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא
 יבוא אֶחָד מֵהֶן לַיָּדָי עֲבָרָה וְלַיָּדַי דְּבָר מְכַעֵר,
 וְאָמְרוּ: לֹא יֵצֵתָה אוֹתָהּ שָׁנָה וְלֹא שְׁנִית וְלֹא
 שְׁלִישִׁית, עַד שֶׁבָּא עֲזָרָא, וְהֵעֲלָה הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-
 הוּא עַל יָדוֹ אֶת יִשְׂרָאֵל מִבְּבֶל, וְאוֹתוֹ הִכְהִין
 עִמָּהֶם, וְלֹא נִכְנַס הַכֹּהֵן הַהוּא לְעוֹלָמוֹ, עַד שֶׁרָאָה
 כְּהֻנָּה גְדוֹלָה וּפְרִיחֵי כְּהוּנָה מִבְּנָיו וּמִבְּנֵי בְּנָיו, עַד
 חֲמִשִּׁים שָׁנָה, וְאַחֲרֵי-כֵן נִכְנַס אוֹתוֹ הַכֹּהֵן לְבֵית
 עוֹלָמוֹ, עָלָיו הִכְתוּב אוֹמֵר (תְּהִלִּים לז, ג): "בְּטַח
 בַּה' וַעֲשֵׂה טוֹב" וְגו', "וְהִתְעַנַּג עַל ה' וַיִּתֵּן לָךְ
 מִשְׁאֲלוֹת לְבָבְךָ" וְגו'; הֵרִי שֶׁתְּפִלַּת הָאָב עַל הַבְּנִים
 מוֹעִילָה מְאֹד.

ב.

רַבְּנּוּ ז"ל אָמַר: יְהוּדֵי צָרִיף לְבִקֵּשׁ מֵהַשָּׁמַיִם
 יִתְבָּרַךְ שִׁיְהִי לּוֹ הַרְבֵּה יְלָדִים, אֲפֹלוֹ שִׁיְהִי אִיף
 שִׁיְהִי, כִּי כְּשִׁיבּוֹא מְשִׁיחַ, וַיִּתְקַן אֶת הָעוֹלָם, יִהְיֶה
 תְּקוּן לְכָל הַדּוֹרוֹת עַד אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְלֹא כְּמוֹ
 שֶׁנִּתְפַּשְׂטָה עֲכָשׁוֹ הַקְּלָפָה הָרְעָה בְּעוֹלָם לְהִסִּית

ולהדיח רבים מבני עמנו שלא להוליד בנים,
 מחמת חסרון פרנסה וכיוצא, ויש מהם אשר עוד
 מתגברים ברשעותם להמית הילדים בבטן אמן,
 שלא יצאו חיים לאויר העולם, רחמנא לצלן,
 ומוכא בזהר הקדוש (שמות ג:), שזה גורם
 אסתלקותא דשכינתא מעלמא (הסתלקות השכינה
 מהעולם), ובני נשא (ובני אדם) צועקין מרב
 צרות ואינם נענים וכו', ובמצרים אף שהיתה
 גזרה מרה, שכל הבן הילוד היאורה תשליכוהו,
 אף-על-פי-כן לא אשתכח ביניהון מאן דקטיל
 עברא במעהא דאתתא וכו' (לא נמצא ביניהם מי
 שהרג עבר במעי האשה וכו'), אדרבה "ובני
 ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד,
 ותמלא הארץ אתם" (שמות א, ז), ופאה חולקיהון
 וכו' (זכאי חלקם), עין שם.

ג.

צריכים להזהר מאד מאד בבריאות של
 הילדים, ובפרט בעודם קטנים, ואל יקל בזה כלל,
 כי הקלפות והסטרוא אחרא אורבים מאד על

הקטנים ביותר להמיתן, רחמנא לצלן, ובפרט באספרה, חס ושלום, כמובא מזה בכמה מקומות בזהר הקדוש, ועל-כן פשהתינוק חולה, חס ושלום, יאמרו שניהם האיש והאשה פראשת "ובראשי חדשיכם", עד שיתרפא, והיא סגלה גדולה (עין לקוטי-מוהר"ן, חלק א', סימן קנא), ויתפללו הרבה עליו, כי התפלה משודדת את הטבע, וממשיכה רפואה שלמה. ופעם אחת בא רבי שמעון ז"ל (תלמידו הראשון של רבנו ז"ל) לעורר רחמים אצל רבנו ז"ל על בנו תינוק קטן שנחלה מאד, רחמנא לצלן, ורבנו ז"ל לא ענה לו כלל, ואחר-כך בלילה ישבה אשתו ליד העריסה של היילד, והתפללה הרבה בבכיות עצומות על התינוק שיתרפא, ובקשתה היתה בלשונה פדרך הנשים, ובבקר כשבא רבי שמעון אל רבנו ז"ל, ענה ואמר לו רבנו ז"ל בלשון תמיהה: "הראית גדל כח התפלה? הלא היה כבר נחתם גזר דינו למות, ואשתך לא די שפעלה שיחיה, אף פעלה שיאריך ימים, שהועילה תפלתה של אשתך שיתרפא ותהיה לו אריכות ימים". וכן הנה — שהיילד שב לאיתנו והאריך ימים הרבה, קרוב

למאה שנים. ואמר רבנו ז"ל, שצריכים להעמיד לכל תינוק פאקין קדם רבע שנה, כי אם לא, הוא כמו שופך דמים, ואפלו אם גרים רחוק מן העיר, צריך לנסע לשם אפלו בזמן שהקור גדול וכו', וכן בעתים הללו מה שנותרים לתינוק אילו רפואות נגד כל מיני מחלות רעות כמו שתוק, רחמנא לצלן, וכדומה, צריכים לעשות זאת, ואל יהיה חכם בעיניו, כי זוהי סכנת נפשות.

ד.

צריך לשמר על התינוק שלא ילך בגלוי הראש (ספר המדות, אות בנים, סימן ב'), ואף שאמרו חכמינו ז"ל (מדרש תנחומא, פרשת קדושים) על הפסוק (ויקרא יט, כג): "ונטעתם וערלתם", הפתוב מדבר בתינוק, שלש שנים יהיה לכם ערלה, שאינו יכול להשיח ולא לדבר, ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש, שאביו מקדישו לתורה וכו'. עין שם; אשר מזה נתהוה שמקלים עם התינוק. ובכל זאת בענין כסוי ראשו, כשרק יכולין לכסותו הוא ענין גדול, כמו שאמרו חכמינו ז"ל

(שַׁבַּת קנו:): דְּאִימִיה דְּרַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק אָמַר לָהּ כַּלְדָּאֵי בְּרִיךְ גְּנָבָא הָוָה, לָא שְׂבַקְתִּיה גְּלוּיֵי רִישִׁיה, אָמְרָה לִיה כָּסִי רִישִׁיךְ, כִּי הֵיכִי דְתִיהוּוּ עֲלֶיךְ אִימָתָא דְשָׁמַיָא וְכוּ', עֵינֵן שָׁם; (אָמוּ שֶׁל רַבִּי נַחֲמָן בַּר יִצְחָק, אָמְרוּ לָהּ חוּזֵי הַכּוֹכָבִים: בְּנֶיךְ גְּנָב יִהְיֶה. לֹא הִנִּיחָה אוֹתוֹ בְּגִלּוּי רֵאשׁ, אָמְרָה לוֹ: כִּסֵּה רֵאשֶׁךְ, כִּדִּי שְׁתֵּהִיָּה עֲלֶיךְ יִרְאַת שָׁמַיִם]. הָרִי שְׂכַסוּי הָרֵאשׁ שֶׁל הַתִּינוּק גּוֹרֵם לוֹ לִהְיוֹת יִרְאַת שָׁמַיִם, וְלִהְנַצֵּל מִלִּהְיוֹת גְּנָב, חֶסֶד וְשָׁלוֹם. וְכֵן יִזְהָרוּ לְרַחֵץ לוֹ אֶת יָדָיו שְׁחָרִית, שֶׁדָּבָר זֶה מוֹרִיד מִמֶּנּוּ רוּחַ רָעָה, וּמִמְשִׁיךְ עָלָיו טְהָרָה.

ה.

יִזְהָר מְאֹד שְׁלֹא יֵינַק הַוּלָד מֵאִשָּׁה רָעָה, כִּי חָלָב מְטַמָּא וְחָלָב מְטַהֵר (סֵפֶר הַמִּדּוֹת, אוֹת בְּנִיִּם, סִימָן מז). וְאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לְקוּטֵי-מוֹהַר"ן, חֶלֶק ב', סִימָן א'): תְּאֻנּוֹת מִשְׁגָּל הֵיא כְּפִי הַחָלָב שִׁינּוֹק בְּקִטְנוּתוֹ, עַל-כֵּן צָרִיךְ לְשַׁמֵּר אֶת הַתִּינוּק מֵאִד שִׁינּוֹק מֵאִשָּׁה כְּשֶׁהַתִּינוּק יוֹנֵק מֵאִשָּׁה חֲצוּפָה, אֲזַי מִתְגַּבְּרֵת בּוֹ, חֶסֶד וְשָׁלוֹם, תְּאֻנּוֹת נְאוּף, שְׂמִפְסֻדָּת

היראה מהשם יתברך, וכן להפוך, כשיונק מאשה כשרה, אין לו חמימות לתאוה זאת, רק מעט המכרח למצוות הבורא יתברך, כי (ספר המדות, אות בנים, חלק ב', סימן יב): החלב של צדקת הוא טוב לתינוק ליראת שמים, וגם נותנת לו ממשלה בעולם הזה, עין שם; ומינקת שנחסר חלבה, הסגלה לזה — שיתאבל בעלה על ירושלים (שם, חלק א', סימן פח); גם השירות והתשבחות שאומרים קדם אור היום הוא סגלה לאשה שנחסר חלבה (שם, סימן סה).

ו.

צריכים להזהר מאד לא לשיר לתינוק שירי עגבים ונגוני עכ"ם (גויים), כי הוא פוגם מאד בנפש התינוק. ואמרו חכמינו ז"ל (ירושלמי, יבמות, פרק א', הלכה ו'), על רבי יהושע, שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת, בשביל שידבקו אזניו בדברי תורה, עין שם; וידוע אצלנו, שרבנו ז"ל אמר, שהוא מחזיק טובה גדולה לאמו, אשר כל ימי עבודה עמו היתה מתפללת עליו, וכן

אחר-כך כִּשְׁנוּלָד, הִיְתָה דְרָכָה לָבוֹא עִם עֲרִיסָתוֹ
 לְצִיּוֹן שֶׁל הַבַּעַל-שֵׁם-טוֹב הַקָּדוֹשׁ, זְכוּתוֹ יִגַּן
 עָלֵינוּ, וְהִיְתָה מְנִיחָה אֶת עֲרִיסָתוֹ עַל הַצִּיּוֹן,
 וּמְרָבָה שָׁם עָלָיו בְּרַחֲמִים וּבְתַחֲנוּנִים שֶׁיִּצְלִיחַ
 בְּתוֹרָה וּבַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְעַל-כֵּן בִּקְשׁ רַבְּנוּ
 ז"ל, שֶׁשֶׁשֶׁיִּזְכִּירוּ אֶת שְׁמוֹ בַּתְּפִלָּה יִקְרְאוּ אוֹתוֹ עַל
 שֵׁם אָמוֹ, וְלֹא כְּשֶׁאָר אֲנָשִׁים שֶׁקוֹרְאִים אוֹתָם עַל
 שֵׁם אֲבִיהֶם, וְזֶה בְּשִׁבִיל שֶׁמִּתְזַיֵּק לָהּ טוֹבָה כַּנֶּ"ל.

ז.

כְּשֶׁמִּתְחִיל לְדַבֵּר, יִלְמְדוּ עִמּוֹ פְּסוּקֵי תוֹרָה,
 כְּגוֹן: "תוֹרָה צְנָה לָנוּ מִשָּׁה" וְגו', ו"מוֹדָה אֲנִי"
 וְאוֹתִיּוֹת אֶל"ף-בֵּי"ת וְכו', וְאֵל יִקַּל בְּדַבָּר זֶה, כִּי
 אָמְרוּ בַּזֶּהר הַקָּדוֹשׁ (זֶהר חֲדָשׁ, בְּרֵאשִׁית יט): הֵאֵי מֵאֵן
 דְּאֲתִיילִיד לִיָּה בַר, כִּד שְׂרִי לְמַלְלָא חוּבָה עָלֵיהּ
 לְאַלְפָּא לִיָּה פְּסוּקֵי דְאֹרִיתָא, דְּאֵינּוֹן דְּחִילוֹ מִן
 קָדָם ה', דְּכִד יִרְבִּי יְדַכֵּר לוֹ לְאֵינּוֹן כְּתוּבִין לְדַחְלָא
 מִן מְאָרִיָּה, עֵיִן שָׁם; (מִי שֶׁשֶׁנוּלָד לוֹ בֵּן, כְּשֶׁמִּתְחִיל
 לְדַבֵּר, חוּבָה עָלָיו לְלַמְדוֹ פְּסוּקֵי תוֹרָה, שֶׁהֵם יִרְאֶה
 מִלְּפָנֵי ה', שֶׁשֶׁשֶׁיִּגְדֵּל יִזְכֹּר אֶת אֱלוֹ הַפְּסוּקִים לִירָא

מבוראו). ואמרו (ספרי, פרשת עקב) על פסוק (דברים יא, יט): "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם", מכאן אמרו: כשהתינוק מתחיל לדבר, אביו מדבר עמו לשון-הקדש ומלמדו תורה וכו', עין שם; [ומפרש רבנו ז"ל: כשמקדש לשונו ומדבר רק דבורים קדושים, אפלו שמדבר בכל הלשונות נקרא לשון-הקדש (עין לקוטי-מוהר"ן, חלק א', סימן יט), וכן הוא בגמרא (ספ"ה מב.) קטן היודע לדבר, אביו לומדו תורה וקריאת שמע, תורה מאי היא? אמר רבי המנונא: "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", קריאת שמע מאי היא? פסוק ראשון, עין שם; ומכל שכן וקל וחסר שצריכים לשמר את התינוק שלא ידבר נבול פה, חס ושלום, וקלות חס ושלום, וימחה על זה מאד, כדי שלא יהיה ההרגל נעשה טבע אצלו.

ה.

כשמגיע לגיל שלש שנים, יגזז שעריו, ויעשה לו פאות, ומנהג קדמון לעלות אל ציונו של רבי שמעון בר יוחאי, זכותו יגן עלינו, בל"ג בעומר,

וְלַגְזוֹ שֵׁם אֶת הַשְּׁעֵרוֹת, כַּמּוּכָא בְּשַׁעַר הַכְּפוֹנוֹת (דף פז), שֶׁכֵּן עָשָׂה הָאֲרִיז"ל, עֵינַי שָׁם; וּמִי שֶׁאֵין בְּיָדוֹ לַעֲלוֹת לְשָׁם, יִגְזוֹ אֶת הַשְּׁעֵרוֹת בְּכָל מְקוֹם שֶׁהוּא, וְנוֹהֲגִין לַעֲשׂוֹת סְעֵדָה אָז, וְצָרִיכִים לַגְזוֹ אֶת הַשְּׁעֵרוֹת לְגַמְרֵי, וְלֹא לְהַשְׁאִיר, חֶסֶם וְשָׁלוֹם, אֵיזוֹ בְּלוֹרִית שֶׁהוּא מְנַהֵג עִפּוּ"ם, וְלֹא דֵי שֶׁהוּא אֶסוּר חֲמוּר שֶׁל "וּבַחֲקוֹתֵיהֶם לֹא תֵלְכוּ", אֲלֹא שֶׁמִּטַּפֵּשׁ אֶת הַמַּח. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (מְדַרְשׁ רַבָּה, פְּרָשַׁת נָשָׂא, פְּרָשָׁה י', סִימָן ג'): כָּל מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִבְּדָלִים מִן אֲמוֹת הָעוֹלָם וְכוּ' בְּתַגְלַחְתָּם וְכוּ', עֵינַי שָׁם; וְאָמְרוּ (מְדַרְשׁ רַבָּה, שִׁיר הַשִּׁירִים, פְּרָשָׁה ג', סִימָן כ'), עַל פְּסוּק: "צִאֲיָנָה וּרְאֵינָה בְּנוֹת צִיּוֹן" בָּנִים הַמְצַיְנִים לִי בְּתַגְלַחַת וּבְמִלָּה וְכוּ', עֵינַי שָׁם.

ט.

צָרִיף לְלַמֵּד אֶת הַתִּינוּק דְּרָף אֶרֶץ מְנוּעוּרָיו (סֵפֶר הַמִּדּוֹת, אוֹת בָּנִים סד), כִּי (מִשְׁלֵי כב, ו): "חֲנֹף לַנֶּעַר עַל-פִּי דְרָכוֹ, גַּם כִּי יִזְקִין לֹא יָסוּר מִמֶּנָּה", וְאֵף שֶׁדְּרָף הַתִּינוּק שֶׁהוּא שׁוֹכֵב וְקוֹפֵץ כְּעֵז וּמִתְקוּטֵט וְכוּ', וְזֶהוּ טַבְעוֹ הַבְּרִיא (כִּי חֶסֶם וְשָׁלוֹם,

כְּאִשֶּׁר אֵינוֹ עוֹשֶׂה זֹאת — אֵינוֹ טוֹב, כִּי זֶהוּ סִימָן
 שְׂאִינָנוּ בְּרִיא, חֶסֶד וְשָׁלוֹם), וְעַל-כֵּן כְּשֶׁבָנִיף
 וּבְנוֹתֶיךָ הֵם שׁוֹבְבִים וְכוּ', תִּנְיַח לָהֶם, כִּי כְּשֶׁיִּגְדְּלוּ
 — תִּסּוֹר מֵהֶם שׁוֹבְבוֹתָם, אֲבָל עַל עֲזוֹת צְרִיכִים
 לְמַחֹת מְאֹד, כִּי עֲזוֹת הֵיא מְדָה רָעָה וּמִגָּנָה עַד
 מְאֹד, וְצָרִיךְ לְהִרְגִילָם מִקְטְנוֹתָם לֹא לְבִישׁ שׁוֹם
 בַּר יִשְׂרָאֵל וְלֹא לְצַעַר, חֶסֶד וְשָׁלוֹם, אֶת שׁוֹם בְּרִיָּה
 שְׁבַעוּלָם, וְעַל עֲזוֹת צְרִיךְ לְמָסֹר אֶת נַפְשׁוֹ מְאֹד
 בְּבֵיתוֹ, וּלְיַסֵּר אֶת בְּנָיו וּבְנוֹתָיו, כִּי פִיּוֹן שְׁמֵרֵגִיל
 עֲצָמוֹ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (נְדָרִים כ.): "בְּעִבּוֹר תִּהְיֶה
 יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם" — זֶה בּוֹשָׁה, "לְבַלְתִּי תִחַטָּאוּ"
 — מְלַמֵּד שֶׁהַבּוֹשָׁה מְבִיאָה לְיַדֵּי יִרְאָת חַטָּא, עֵינַן
 שָׁם.

י.

מְסַגֵּל יוֹתֵר לְבָנִים — לְהִיּוֹת רְחוּק מֵהֶם,
 לְבָלִי לְהִיּוֹת דְּבוּק בָּהֶם, לְשַׁעֲשַׁע בָּהֶם בְּכָל פַּעַם,
 רַק לְבָלִי לְהִסְתַּכֵּל עֲלֵיהֶם כָּלֵל (שִׁיחוֹת-הַר"ן, סִימָן
 נט), וְעַל-יַדֵּי-זֶה יִגְדְּלוּ בְטוֹב; כִּי בְּדַרְךְ כָּלֵל קָטָן
 אוֹהֵב שְׂיִגְדִילוּ אוֹתוֹ, כִּי כָּל מָה שֶׁהוּא קָטָן

במעלה, ויש לו שכל קטן, חפץ מאד בכבוד
 (לקוטי מוהר"ן, חלק א', סימן רב) וחפץ שיגדילו
 אותו, ועל-כן תינוק שתמיד משתעשעים עמו
 נטפש שכלו, כי נשאר תמיד קטן, והוא מלא
 געגועים תמיד אחרי ביתו, מה שאין כן
 בשמעלימים עין ממנו, ואין משתעשעים עמו
 כל-כף, אדרבה נוהגים עמו כמו שמתנהגים עם
 גדול, אז נתגדל ביותר ונתפקח ונתפתח שכלו
 ביותר.

יא.

רבנו ז"ל אמר פעם לתלמידו מוהרנ"ת ז"ל
 בלשון תמימה: "וידער א קינד שלאגט מען?"
 (האם מכים ילד?) כי באמת כשתבונן, למה
 אתה מכה את ילדיך, הרי אין זה בעבור חנוף,
 אלא לקרר את עצביך (קילן דיינע נערוון),
 שנטבעו בנפשך מרב צרות והרפתקאות שכבר
 עברו עליך בתייך; כי אם היית מסביר להם בנחת
 ובדרכי נעם, היית פועל הרבה יותר מאשר תפעל
 עם הכאות שתכה אותם, כי הכאות רק מפחידות

את הקטן, ונכנס בו טבע של פחדנות, לפחד מכל דבר, שהוא טבע רע מאד. ומוכא (ספר המדות, אות בנים, סימן קז): הבנים שוטים כשאביהן כעסן, כי כשהאב או האם מתכעסים, אזי הבן מתפחד לשאל אותם איזה דבר, ונעשה על ידי זה שוטה, כי אין לו מי שילמדנו ויתרץ לו ספקותיו, ועל כן אין זו עצה להכות את בננו ובנותיו, כי אין זה מצד החנוף, רק מפני שהוא עצבני (נערוויז), לכן מכה אותם, ומה שכתוב (משלי יג, כד): "חושף שבטו שונא בנו", אינו מכרח שיכהו בשבט ממש, אלא ייסרהו במוסר, כמו שמסים: "ואוהבו שחרו מוסר", והוא על דרך (ישעיה יא, ד): "והכה ארץ בשבט פיו", כי כמה פעמים מכים את הילדים, והם אינם יודעים אפלו למה הכו אותם, מה שאין כן בדרכי נעם פועלים יותר מאשר להיות רגיל בהכאות, אשר רק מבלבלות דעת הקטן ומכעיסות ומעצבנות דעת הגדול.

יב.

חנוף הבנים והבנות הוא יסוד הכל, וכל

היְהוּדוּת תְּלוּיָהּ בְּזֶה, וְעֵקֶר שְׁלֵמוֹת מְצוֹת פְּרִיָּהּ
 וְרַבִּיָּהּ — לְפָרוֹת וְלָרְבוֹת, הוּא דִּיקָא כְּשִׁמוּלֵי־דִים
 בְּנִים וּבָנוֹת, וּמַחְנֵכִים אוֹתָם בְּדַרְכֵי הַתּוֹרָה
 וְהָאֲמוּנָה הַקְּדוּשָׁה, שֶׁקִּבְּלָנוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ וְרַבּוֹתֵינוּ
 מִדּוֹר דּוֹר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יִשְׁעְיָה לַח, יט): "אָב לְבָנִים
 יוֹדִיעַ אֶל אֲמֹתָךְ" וְגו', וְכָתִיב (תְּהִלִּים פט, ב): "לְדוֹר
 וָדוֹר אוֹדִיעַ אֲמוֹנֶתְךָ בְּפִי" וְגו', וְכָתִיב (שָׁם קיט, צ):
 "לְדוֹר וָדוֹר אֲמוֹנֶתְךָ כּוֹנֵנֶת אֶרֶץ וַתַּעֲמֵד"; כִּי זֶה
 עֵקֶר הַמְּצוּהָ, שֶׁמְצוּהָ לְהַעֲמִיד תּוֹלְדוֹת לְקִיּוֹם
 הָעוֹלָם, כִּי הָעֵקֶר לְהַעֲמִיד תּוֹלְדוֹת מִמִּין בְּנֵי-אָדָם
 דִּיקָא, וְלֹא מִמִּין בְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת בְּדַמוֹת אָדָם;
 עַל-כֵּן כָּל זְמַן שֶׁאֵין מְאִירָה הַדַּעַת בְּבְנֵי-אָדָם,
 וְאֵינָם יוֹדְעִים וּמְרַגִּישִׁים אֶלְקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ
 וּמְשַׁלְּתוֹ, אֵינָם בְּכֹלל בְּנֵי-אָדָם, מֵאַחַר שֶׁאֵין
 בָּהֶם דַּעַת לְדַעַת אֶת הַשֵּׁם, שֶׁזֶה עֵקֶר גְּדֻלַּת הָאָדָם,
 וְעַל-כֵּן נִחָשׁב הָעוֹלָם כְּתֵהוּ וְכֵהוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר
 (יִשְׁעְיָה מַה, יח): "לֹא תֵהוּ בְּרָאָה לְשֶׁבֶת יִצְרָה", כִּי
 צְרִיכִים לִישָׁב אֶת הָעוֹלָם, שְׂיֵהִיָּה מִישָׁב הָעוֹלָם
 מִבְּנֵי-אָדָם דִּיקָא, דֵּהִינּוּ מִבְּנֵי דַעָה שְׂיִוְדְעִים אֶת
 הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, וְזוֹהִי גַם-כֵּן מְצוֹת "וּמְלָאוּ אֶת
 הָאָרֶץ" (בְּרַאשִׁית א, כח), שֶׁצְּרִיכִים לְמַלֵּא אֶת הָאָרֶץ

בבני אדם (עין לקוטי-מוהר"ן, חלק ב', סימן ז'), וזה עקר מעלתו ושבתו של אברהם אבינו, ששבתו הקדוש-ברוך-הוא (בראשית יח, ט): "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו, ושמו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" וגו', כי הוא למסור את אמונתו ותורתו לתברך לבניו וביתו אחריו. ועל-כן החובה מנחת על כל אב ואם למסור נפשם על חנוף בניהם ובנותיהם.

יג.

ועל-כן צריך להתחיל לחנכם בעודם קטנים, ולהרגיל אותם במצוות באופן שיתרגלו בזה עוד מקטנותם, ואז עד שיבה לא יתרחקו מזה, ואמרו חכמינו ז"ל (תוספתא ערובין, פ"ק ב'), לא נמנעו בני ישראל מלשלח ערוביהן ביד בניהם ובנותיהם הקטנים, כדי לחנכם במצוות, עין שם; ואל יאמר כי הם עדין צעירים ויש עוד זמן, כי צריך להתחיל עוד מימי קטנותם, ולהכניס בזה את כל הפחות, ועל-ידי-זה יגדלו בטוב, וזהו הרוי רב נחת מהם, כי כפי שזרעים — כן קוצרים,

וּכְפִי שְׁמִכְנִיסִים — כָּךְ מוֹצִיאִים, וּכְדֹאִיּוֹת כָּל
הַיְגִיעוֹת וְהַטְרָחוֹת וְהַמְסִירוֹת נִפְשׁ בַּעֲבוּר זֶה, כִּי
(סֵפֶר הַמִּדּוֹת, אוֹת בָּנִים, סִימָן מ"ב): בָּנִים הַטּוֹבִים הֵיא
רְפוּאָה גְדוֹלָה.

יד.

וְהָיוֹת שְׁהַחֲלֵק הַגְּדוֹל בְּיוֹתֵר בְּחֲנוּךְ הַבָּנִים
וְהַבָּנוֹת הוּא בִישִׁיבוֹת וּבְכַתִּי סֵפֶר, עַל-כֵּן צְרִיכִים
לְדַקְדֵּק מְאֹד מְאֹד בְּאִיזוֹ יְשִׁיבָה אוֹ בְּאִיזָה בֵּית-
סֵפֶר מִכְנִיס אֶת בְּנָיו וְאֶת בְּנוֹתָיו, וְאֵל יִקַּל בְּדָבָר
זֶה, כִּי כָּל הָעֵתִיד שֶׁל בְּנָיו וּבְנוֹתָיו תְּלוּי בְּזֶה,
וַיְכַנִּיסוּ אוֹתָם לִישִׁיבוֹת וּלְכַתִּי סֵפֶר תְּרַדִּיִם דִּיקָא,
וַיַּגְדִּילֵם עַל-פִּי הַתּוֹרָה, כְּאֲשֶׁר קִבְּלָנוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ
וְרַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים מְדוּר דוּר, וְלַעוֹלָם יֵאמְרוּ
הָאֵב וְהָאֵם, שְׁבַרְצוֹנָם שְׁבַנִּיָּהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם יֵהִיוּ
תְּרַדִּיִם יוֹתֵר מֵהֶם, וְאִזּוֹ הַלְוֵאִי שֶׁיֵּהִיוּ תְּרַדִּים
כְּמִנּוּ, כִּי מִי יוֹדֵעַ אִם יֵהִיוּ עַל-כָּל-פָּנִים כְּמוֹתָם.
וּבְפֶרֶטִיּוֹת בְּעֵתִים הַלְלוּ, אֲשֶׁר הַחֲשֵׁךְ וְהָרַע
וְהַשָּׁקֶר וְהַטְּמָאָה מִתְּפַשְׁטִים מְאֹד מְאֹד בְּעוֹלָם,
וְנַעֲרֵי יִשְׂרָאֵל נִלְכָּדִים בְּרִשְׁתַּת הַמִּינִים

והאפיקורסים, ועל-כן על האב והאם להשגיח
מאד מאד בחנוך בניהם ובנותיהם בסבלנות
גדולה, ולהזהר מאד מאד מה הם קוראים וכו',
ועם מי הם מתחברים וכו', וימסרו נפשם שילמדו
תורה, וכמאמרם ז"ל (שיר השירים, פרשה א'): צריף
אדם להכניס בנו לתורה ולחנכו בלמוד, שיאריך
ימים בעולם, עין שם.

טו.

עקר התחלת קבלת על תורה ומצוות הוא
על-ידי ציצית, כי התינוק כשמתחילין לחנכו,
המצוה הראשונה שמחנכין אותו היא מצוות
ציצית, וכן בכל יום בבקר כשקם משנתו המצוה
הראשונה שמתחילין לקיים היא ציצית (עין לקוטי-
הלכות, ציצית הלכה ה', אות י'), ועל-כן תכף-ומיד
כשנעשה הקטן בן שלש שנים, וגוזזים לו את
השערות, ועושים לו פאות, צריכים לקנות לו
טלית קטן, וראוי לדקדק בזה מאד, כי מצוות
ציצית היא שמירה לתינוק, ומה גם שאמרו
חכמינו הקדושים (נדרים כה): שקולה מצוות ציצית

כנגד כל המצוות שבתורה, עיין שם; ואמרו (ספרי פרשת שלח) על פסוק: "והייתם קדושים" — זו קדשת ציצית, מגיד שהציצית מוספת קדשה לישראל, עיין שם; ועל-כן אשרי ואשרי מי שנזהר שבניו הקטנים יהיו מלבשים בכל יום בטלית קטן, כי היא מוספת קדשה והארה על נשמתם.

טז.

וכן צריכים לחנך את התינוק בשאר מצוות כמו מצות נטילת ארבעה מינים וכו', והדלקת נר חנכה וצדקה ורחמנות, ולהראות לו איך אופים מצות וכדומה, כל ענין התלוי עם קיום המצוות והיהדות, צריכים לעשות כל מיני פעולות שבבבול לחנכו, ואל יחשב שהוא לריק, חס ושלו, אדרבה צריך שיידע כי לתינוק יש שכל ודעת כמו לגדול, רק עדין שכלו ודעתו אינם מפתחים, ועל-כן בזה שיכניס בו עוד בימי קטנותו קיום ועשיית המצוות, וכן יראה איך שמקימים הגדולים את המצוות, אז בשיגדל יהיו כבר תקוקות היטב היטב במחו ודעתו.

יז.

צריכים לשמור מאוד מאוד את הבנים והבנות, ולראות עם מי הם מתחברים, כי חברים יש להם השפעה גדולה על הילדים, ועל-כן צריך להזהר מאוד מאוד שיתחברו רק עם חברים יראי השם וכשרים, כי (שבת מח:): כל המחבר לו הרי הוא כמהו, עין שם; ואמר התנא רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו: צאו וראו, איזוהי דרך ישראל שידבק בה האדם, אומר רבי יהושע: חבר טוב (אבות פרק ב'); כי דרך האדם להמשך אחר רעיו וחבריו, ובפרט בעתים הללו צריכים לשמור מאוד מאוד את הבנים והבנות, שלא יתחברו עם קלים וריקים וכו', וראוי להאב והאם למסור נפשם ולגור בסביבה של יראים וחרדים, באפן שגם הבנים והבנות יקלטו בעצמם יראת שמים.

יח.

צריכים להנהיג את הבנים והבנות במדת רחמנות, ואל יהיה אכזר, חס ושלום, נגדם, רק באהבה ובחבה יתרה, ויעשה כל מיני פעולות

שְׁבַע עוֹלָם שְׁלֹא תִהְיֶה מַחְלֶקֶת בְּבֵיתוֹ, כִּי (בְּרֻכּוֹת ז:):
 קָשָׁה תִרְבּוֹת רָעָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם יוֹתֵר
 מִמְּלַחֶמֶת גּוֹג וּמָגוּג, וְהִיא מְמַרְרֶת חַיּוֹ וְחַיֵּיהֶם
 וְכו', וְכָל הַבַּיִת נֶעֱשֶׂה כְּגִיהֲנוֹם, רַחֲמָנָא לְצַלָּן. אַךְ
 מֵאִידֶךָ צָרִיךְ לִידַע, כִּי לֹא הַכֹּל מֵה שְׁרוּצִים הַבְּנִים
 וְהַבָּנוֹת צָרִיכִים לְתֵן לָהֶם, וְדָבָר זֶה יִשְׁקַל כָּל אֶחָד
 כְּפִי הָעֲנִיָּן, וְכַעֲיִן שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (חֲלִין
 פּוּד.) עַל פְּסוּק: "וְחַיִּים לְנַעֲרוֹתֶיךָ", לְמַדָּה תוֹרָה
 דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שְׁלֹא יִלְמַד אֶת בְּנָיו בְּשָׂר וְיֵין, עַיִן שָׁם.

יט.

צָרִיכִים לְהִזָּהֵר מְאֹד מְאֹד לְקַיֵּם מֵאֲמָרָם ז"ל
 (מְדַרְשׁ רַבָּה, פְּרָשַׁת וַיֵּשֶׁב, פְּרָשָׁה פּוּד, סִימָן ח'): צָרִיךְ אָדָם
 שְׁלֹא יִשְׁנֶה בֵּין מִבְּנָיו וְכו', עַיִן שָׁם; וְהוּא דָּבָר
 נְחוּץ מְאֹד מְאֹד לְחֲנוּךְ הַבְּנִים וְהַבָּנוֹת, כְּדֵי שְׁלֹא
 לְעוֹרֵר קִנְיָאָה וְשִׁנְיָאָה וְתַחֲרוּת בֵּינֵיהֶם, וְאֵין בְּזוֹה
 שׁוּם חֲכָמָה וְשִׁכָּל לְהַגְבִּיֵה אֶת אֶחָד, כְּדֵי לְהִרְאוֹת
 לְשֵׁנֵי מַעֲלָתוֹ וְכו', כִּי לֹא דֵי שְׁנֵה אֵינוֹ מֵיַעַל אֶלָּא
 גַּם מִקְלָקֵל מְאֹד, כִּי מִי שֶׁחָלַשׁ נוֹפֵל יוֹתֵר וְנִשְׁבָּר
 לְגַמְרֵי וְכו', וּבְפִרְטִיּוֹת כְּשֶׁאֶחָד מֵהַבְּנִים וְהַבָּנוֹת

סובל מקנאה, רחמנא לצלן, צריכים להקטין את מעשיהם של האחרים בעיניו ולהגביהו ולהרימו, כדי שיצא לאט לאט ממדה רעה זו, אשר הורסת את האדם.

כ.

רבנו ז"ל אמר (ספר המדות, אות בנים, סימן ג'): אין צריך לאדם לדאג על פרנסת בניו, כי פשהם גדלים — גדלה פרנסתם עמם. ודבר זה רואים בחוש, כי על-פי-רב האבות מתנגעים בשביל הבנים, ולבסוף פשהם גדלים, הבן רוצה בפרנסה אחרת לגמרי ממה שאביו הכין בשבילו, ונמצא שיגע בחנם וכו', וכן רואים שבעבור שבעתים הללו הפרנסה קשה וכבדה מאד מאד, חושבים האבות מה יהיה כפר אם בניו ובנותיו ילמדו בישיבה וכו', ולכן פשגדלים נכנס במחשבתם שילמדו הבנים והבנות חכמות חיצוניות ולשונות העפז"ם, באפן שיהיה נקל בשביל פרנסה, ולבסוף רואים ההפוך — שיש הרבה שהלכו לבתי ספריהם, ולמדו לשונם ונתגדלו בדרךם,

והשלימו את עצמם בכמה דרגות — רופא או מהנדס וכו', ואף על-פי-כן מסתובבים בלי פרנסה, ואפלו כשיש להם פרנסה, אין זה מספיק לפי רבוי ההצטרפויות, ולהפוך — רואים בעתים הללו בחורי ישיבה, שגדלו כל ימי נעוריהם בישיבה, ונעשו עשירים מפלגים, והם מעשים בכל יום, ואפלו אלו שלא נתעשרו, רק הלכו לישיבות, חיהם הם חיים נעימים ומסתפקים במועט, ושמים ועלזים. על-כן העקר לתן לבנים ולבנות חנוך טוב, והשם יתברך ישפיע עליהם שפע פרנסה וגם עשירות.

כא.

בעוונותינו הרבים, בדורותינו אלה נתפשטה הפריצות והשחץ וההפקרות באפן אים ונורא, רחמנא לצלן, ועל-ידי-זה נכשלים בחורי ישראל בפגם הברית, הוצאת זרע לבטלה, רחמנא לצלן, אשר הוא חטא ועון חמור מאד מאד, כי על-ידי-זה הורג את הנפשות שהיו יכולים להוליד מהם, וזה עכוב גאלתנו. ולכן רצוי לכל אב לרחם על

הנהגות ישרות

כה

בְּנוּ וְלֹהֲשִׁיאוּ בְּעוֹדוֹ צָעִיר לְיָמִים דִּיקָא, וְעַל-כָּל-פְּנִיִם יִמָּסַר נַפְשׁוֹ שִׁיְהִי קֶדֶם הַיּוֹתוֹ בֶּן עֲשָׂרִים, כְּאֲשֶׁר הִחְמִירוּ מְאֹד עַל זֶה חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (קדושין כט:), וְאֵל יַחֲשַׁב בְּזֶה שׁוֹם הַשְּׂבוֹנוֹת פְּרָטִיִּים, כְּגוֹן מָמוֹן: או יְחוּס, או כְּבוֹד וְכוּ' וְכוּ', רַק יִשְׁתַּדֵּל בְּכָל מִינֵי הַשְּׂתַדְלוֹת לְהַשִּׁיא אֶת בְּנָיו וְאֶת בְּנוֹתָיו סָמוּךְ לְפָרְקָן, וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (יבמות סב:): "וַיְדַעְתָּ כִּי שְׁלוֹם אָהֳלֶיךָ" — זֶה הַמַּשִּׁיא אֶת בְּנָיו וְאֶת בְּנוֹתָיו סָמוּךְ לְפָרְקָן.

כב.

בְּיוֹתֵר צְרִיכִים לְשָׁמֵר עַל הַבְּנוֹת יוֹתֵר מִהַבְּנִים, וְכִמְאֻמָּרם, זְכוּרָנָם לְבִרְכָה (במדבר רבה, פְּרָשָׁה ג', סִימָן יא): "וַיִּשְׁמְרֶךָ" — בְּבָנוֹת, מְלַמֵּד שֶׁהַבְּנוֹת צְרִיכוֹת שְׂמִירָה; בְּפָרֵט בְּעֵתִים הַלְלוּ שֶׁהַדוֹר כָּל-כָּף מְפָקֵר, צְרִיכִים לְשָׁמֵר עַל הַבְּנוֹת מְאֹד מְאֹד עִם מִי הֵן מִתְחַבְּרוֹת, כִּי שֶׁלֹּא תִתְקַלְקַלְנָה, חֵס וְשְׁלוֹם, וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סנהדרין ק.) בֵּית לְאָבִיךָ מִטְמוֹנִיּוֹת שׁוֹא, מִפְּחָדָה לֹא יִשָּׁן בְּלֵילָה; כִּי עַל בֵּית צְרִיכִים לְשָׁמֵר מְאֹד

וְלִהְתַּפְחֵד שְׁלֹא תִפְנֵס בְּחִבְרָה לֹא טוֹבָה, כִּי בְּנִקְלָה
 לָהּ לְהִתְקַלְקֵל, חֵס וְשָׁלוֹם. וְעַל-כֵּן אָמְרוּ חַכְמֵינוּ
 הַקְּדוֹשִׁים (וַיִּקְרָא רַבָּה, פְּרָשָׁה כֹּא, סִימָן ז'): בְּתֵף בְּגֵרָה
 בּוֹא וְהִשְׂיָאָה, עֵינֵי שָׁם; וְאָמְרוּ (פְּסָחִים קִיג.): שְׁחַרְר
 עֲבָדֶךָ וְתֵן לָהּ, כִּי בְּנִקְלָה לְבֵית לְהִתְקַלְקֵל יוֹתֵר מִבֵּן,
 וְכֹאֲשֶׁר הִמְצִיאוֹת אָנוּ רוֹאִים בַּדּוֹר הַזֶּה, אֵיךְ
 שֶׁהַבְּנוֹת מִתְקַלְקְלוֹת מְאֹד מְאֹד, רַחֲמָנָא לִישְׁזַבֵּן,
 בְּפֶרֶט כְּשֶׁמְכַנִּיסִים אוֹתָן בְּחִבְרָה לֹא צְנוּעָה, אֲזִי
 הֵן יוֹרְדוֹת מִהַדָּרֶךְ הַנְּכוֹנָה, וְאֵינָן שׁוֹמְרוֹת עַל
 עֲצָמָן; וְעַל-כֵּן אֲשַׁרִּי מִי שֶׁמְשִׂיא אֶת בְּנוֹתָיו סָמוּךְ
 לְפֶרֶקֶן מִמֶּשׁ, וְאֵינּוּ מְדַקְדָּק עַל יְחוּס, אֶלָּא יְדַקְדָּק
 עַל בְּחֹר טוֹב, יֵרָא שָׁמַיִם, בְּעַל מַדּוֹת טוֹבוֹת, כִּי
 הָעֶקֶר הוּא הַמַּדּוֹת, כִּי תוֹרָה כָּל אָדָם יָכוֹל לְלַמֵּד,
 אֲבָל מַדּוֹת מְאֹד מְאֹד קָשָׁה לְהַשְׁיֵג, וְעַל-כֵּן
 צְרִיכִים לְחַפֵּשׂ בְּעֵבוֹר בְּנוֹתָיו אָדָם בְּעַל מַדּוֹת
 טוֹבוֹת, וּבְזֶה יֵרְוֶה רַב גִּיחַת מִהֵן.

כג.

בְּעֵתִים הֵלֵלוּ צְרִיכִים לְהִתְחַזֵּק מְאֹד מְאֹד
 בְּאַמוּנָה הַקְּדוֹשָׁה יוֹתֵר מִהַכֹּל, וְעֶקֶר הָאַמוּנָה

הקדושה היא לבטל את עצמו לגמרי אליו יתברך, ולידע אשר אין שום מציאות בלעדיו יתברך כלל, והוא יתברך מחיה ומנהיה ומקים את כל הבריאה כלה, ודומם, צומח, חי, מדבר, הם עצם עצמיות חיות אלקותו יתברך, וכל מה שיכניס עצמו בידיעות אלו, או יחיה חיים אמתיים חיים נצחיים; כי זהו העקר, וכל היהדות תלויה רק באמונה הקדושה, והאמונה היא היסוד והעקר שבכל היהדות, כי (תהלים קיט, פו): "כל מצותיך אמונה", כל המצוות צריכות להביא את האדם לאמונה, להאמין בו יתברך שהוא צוננו לקיים את מצוותיו, והוא גלה לנו את דעתו שזו תורתו. וחקמינו הקדושים אמרו (שפת קיט): לא תרבה ירושלים, אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמונה; כי האמונה היא הכל, והכל הוא אמונה. ואמרו חכמינו הקדושים (עבודה זרה טז): איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם? יחזיק באמונה יתרה; הינו שיכניס את עצמו לגמרי באמונה הקדושה, ויחזר לעצמו תמיד איך שהוא יתברך מחיה ומנהיה ומקים את כל הבריאה כלה, ודומם, צומח, חי, מדבר הם עצם עצמיות חיות אלקותו

וְתַבְרַךְ, וְאַפְלוּ אֶלֶף פְּעָמִים בְּיוֹם אֶחָד כְּדַאי לְחִזּוֹר
 עַל זֶה, כִּי הָעֵקֶר הוּא אֲמוּנָה, וְאָמְרוּ (מִפְּנֵי כַד):
 בָּא חֲבִקוּק וְהֶעֱמִידָן עַל אַחַת, שְׁנֵאָמַר: "וְצַדִּיק
 בְּאֲמוּנָתוֹ יִחְיֶה" (חֲבִקוּק ב, ד), כִּי חֲבִקוּק הָיָה בֶּן
 הַשְׁוֹנֵמִית שְׁנוּלָד עַל-יַדֵּי תַפְלֵת אֲלִישָׁע שֶׁהִתְפַּלֵּל
 בַּעֲדָהּ, וְעַל-כֵּן דִּיקָא הוּא הֶעֱמִיד אֶת כָּל הַתּוֹרָה
 כְּלָה עַל מַדַּת הָאֲמוּנָה, כִּי יָדַע כִּי הָעֵקֶר הוּא
 אֲמוּנָה, וְתַכְףּ-וּמָיֵד כְּשֶׁאָדָם חִזַּק בְּאֲמוּנָה, אָז
 יִשְׁמַר אֶת כָּל הַתּוֹרָה כְּלָה, וְיִחְזוֹר בְּתִשׁוּבָה
 אֲמִתִּית, וְיִתְבָּרַךְ בְּכָל הַבְּרָכוֹת. וְחַכְמֵינוּ הִקְדוּשִׁים
 אָמְרוּ (שְׁמוֹת רַבָּה, פָּרָשָׁה נֹא): כָּל מִי שֶׁהוּא נֶאֱמָן,
 הִקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא מְבִיא בְּרָכוֹת עַל יָדוֹ, כִּי (תַעֲנִית
 ח): אֵין גְּשָׁמִים יוֹרְדִים אֶלָּא בְּשִׁבִיל בַּעֲלֵי אֲמוּנָה,
 כִּי כָּל הַפְּרָנְסָה נִמְשָׁכֶת לְעוֹלָם רַק בְּזִכּוֹת אֲמוּנָה,
 וְעַל-כֵּן צָרִיךְ לְחַזֵּק אֶת עֲצָמוֹ כָּל יְמֵי חַיָּו
 בְּאֲמוּנָה פְּשׁוּטָה, וְזֶה אֲשֶׁר יִמְשִׁיךְ עָלָיו כָּל הַבְּרָכוֹת
 וְכָל הַהִשְׁפָּעוֹת הַטּוֹבוֹת.

כד.

צָרִיכִים לִידַע, אֲשֶׁר בְּזֶה הָעוֹלָם אֵי אֲפֹשֶׁר

להגיע אל שום דבר, כי אם על-ידי תפלה
 ובקשה, כי כל מי שקובע את עצמו בעבודת
 התפלה, הקדוש-ברוך-הוא יעזר לו, כמאמרם,
 זכרונם לברכה (ברכות ו:): כל הקובע מקום
 לתפלתו, אלהי אברהם בעזרו; ועל-פן צריכים
 לשמר מאד על זמני התפלה, להזהר מאד
 להתפלל בכל יום שחרית בזמנה מנחה בזמנה
 ומעריב בזמנה, שאז יהיה נכון לבו ובטוח,
 שתתקבלנה תפלותיו, בפרט כשיתפלל תפלתו עם
 הצבור, שאז תפלתו מקבלת ומרצה מאד בשמים,
 כמאמרם ז"ל (ברכות ח:): אימתי עת רצון? בשעה
 שהצבור מתפללים; כי אז כשמתקבצים רבים,
 ומתפללים ביחד אליו יתברך, אז התפלה מקבלת
 ומרצה בשמים; על-פן צריכים להשתדל להתפלל
 בכל יום עם הצבור דיקא, כי אז תפלתו נשמעת
 ונתקבלת ומרצה בשמים. ואמרו חכמינו
 הקדושים (ברכות ו:): לעולם יהא אדם זהיר בתפלת
 המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת
 המנחה, כי אז כשאדם באמצע עבודתו והוא
 מבלבל מאד, הוא צריך התחזקות עצומה
 להתפלל, ואמרו שם (שם): אף בתפלת ערבית,

ואמרו (שם): אף בתפלת שחרית; הינו שצריכים לדקדק להתפלל כל שלש התפלות במנין.

כה.

ועקר שלמות התפלה היא, שהאדם יחדש תפלה מדעתו, הינו שילך למקום פנוי שאין שם בני-אדם, וירגיל את עצמו לדבר אליו יתברך בשפת האם שלו, ויספר לפניו יתברך את כל מה שעובר עליו בתמימות ובפשיטות גמורה, ותפלה זו עולה למעלה מהכל, כי בזה שאדם מכניס את עצמו לגמרי בתפלה ומרבה בתפלה, הקדוש-ברוך-הוא עונה לו, כמאמרם ז"ל (ירושלמי, ברכות, פרק ד', הלכה א'): "והיה כי הרבתי להתפלל" — מכאן שכל המרבה בתפלה נענה; וצריכים להתמיד בזה מאוד מאוד, ולא להתפעל אפלו שרואה שעוברים עליו ימים ושנים, יהיה חזק בזה מאוד מאוד, כמאמרם ז"ל (יומא כט.): למה נמשלה תפלתן של צדיקים כאילת? מה אילת זו, כל זמן שמגדלת קרניה מפצילות, אף צדיקים כל זמן שמרבים בתפלה תפלתן נשמעת; ועל-כך

העקר — שצריכים להרבות בתפלה מדי יום ביומו בעקשנות גדולה, ולחכמות ולקנות עד בוא עת ישועתו, ואז אם יהיה חזק מאד בעבודה הקדושה של תפלה ובקשה, אפלו שנגזרה עליו הגזרה הקשה ביותר, חס ושלום, הוא יכול להפוך אותה לחסדים ורחמים גמורים, כמאמרם ז"ל (ספ"ה יד.): למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר? מה עתר מהפך את התבואה בגרן ממקום למקום, אף תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקדוש-ברוך-הוא ממדת האכזריות למדת הרחמנות; כי תפלה עולה על הכל, ועקר שלמות התפלה היא, שתמיד ישים לפני עיניו, שהקדוש-ברוך-הוא אתו, עמו ואצלו. כי זה עקר שלמות התפלה, ועל-כן אמרו (סנהדרין כב.): המתפלל צריך שיראה עצמו כאלו שכינה כנגדו, שנאמר: "שויתי ה' לנגדי תמיד", כי בשעה שמדבר אליו יתברך, צריך לצייר לעצמו שהוא יתברך עומד שם, כי הוא יתברך באמת נמצא, ואין בלעדיו נמצא. ועל-כן כל מה שמכניס בדעתו ידיעות אלו, אזי ירבה בתפלה. ועקר שלמות התפלה היא שייבטל את עצמו לגמרי לגמרי אליו יתברך, ולא ירצה

כָּבֵר שׁוֹם רָצוֹן אַחַר מִבְּלָעֵדֵי רָצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, שְׂאֵז
 נָכוֹן יִהְיֶה לְבוֹ וּבְטוּחַ, שְׁתִּפְּלְתוּ תִתְקַבֵּל, עַל-פֶּן
 אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְדוּשִׁים (סוּטָה ה.): אֵין תִּפְּלְתוּ שֶׁל
 אָדָם נִשְׁמַעַת, אָלָא אִם כֵּן מִשִּׁים לְבוֹ כְּבָשָׁר;
 וְאָמְרוּ (תַּעֲנִית ח.): אֵין תִּפְּלְתוּ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת
 אָלָא אִם כֵּן מִשִּׁים נִפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ, שְׁמוּסֵר אֶת נִפְשׁוֹ
 לְגַמְרֵי וְלֹא אֶכְפַּת לוֹ, הוּא צָרִיךְ יִשׁוּעָה, אָבֵל
 צָרִיכִים לְבַקֵּשׁ הַרְבֵּה וּלְחַכּוֹת עַד שֶׁתָּבוֹא יִשׁוּעָתוֹ,
 וְלֹא יִדְחַק אֶת הַשָּׁעָה, רַק יִבְקֹשׁ בְּרַחֲמִים
 וּבְתַחֲנוּנִים, אִם יִתֵּן — יִתֵּן, וְאִם לֹא — לֹא (עֵין
 לְקוּטִי-מוֹהַר"ן, חֶלֶק א', סִימָנִים כ', קצו); וְאֵל זֶה זוֹכִים
 עַל-יַדֵּי בְטוּל שְׁמִבְטֵל אֶת עֲצָמוֹ לְגַמְרֵי לְגַמְרֵי,
 וְכֹל מִי שֶׁזוֹכֶה לָבוֹא לְבְטוּל גָּמוּר, עַל-יַדֵּי-זֶה
 תִּפְּלְתוֹ נִשְׁמַעַת, כְּמֵאֲמָרם ז"ל (סְנֵהֲדָרִין מֵג.): מִי
 שֶׁדַּעַתוֹ שִׁפְּלָה אֵין תִּפְּלְתוֹ נִמְאָסַת, שְׁנֵאָמַר: "לֵב
 נִשְׁבֵּר וְנִדְכָּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה"; כִּי בְזָה תְלוּיָהּ
 הַצְּלַחַת הַתִּפְּלָה; וְעַל-פֶּן כָּל מִי שֶׁמְרַגֵּיל אֶת עֲצָמוֹ
 בְּעִבּוּדַת הַתִּפְּלָה, נָכוֹן לְבוֹ יִהְיֶה וּבְטוּחַ, שֶׁיִּזְכֶּה
 לְכָל טוֹב אֲמָתִי וְנִצְחִי; וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְדוּשִׁים
 (מְדַרְשׁ תַּנְחוּמָא, פָּרַשַׁת וַיְרָא): אָמַר לָהֶם הַקְדוּשׁ-
 בְּרוּךְ-הוּא לְיִשְׂרָאֵל: הֵווּ זֵהִירִין בַּתִּפְּלָה, שְׂאֵין

מדה אחרת יפה הימנה, והיא גדולה מכל הקרבנות, ואפלו אין אדם כדאי להענות בתפלה ולעשות חסד עמו, כיון שמתפלל ומרבה בתחנונים, אני עושה חסד עמו; ועל-כן אשרי מי שזוכה לעסק בתפלה, כי לא נשארה לנו עכשו רק מדת התפלה; אשרי מי שחזק בעבודה הקדושה הזו — להתפלל תמיד אליו יתברך.

כו.

וצריך שתדע, אשר תורה ותפלה תלויים זה בזה, כמו שכתוב (משלי כח, ט): "מסיר אָזְנוֹ מִשְׁמוֹעַ תּוֹרָה, גַּם תִּפְלֹתוֹ תוֹעֵבָה"; ועל-כן מי שרוצה שתתקבל תפלתו, עליו ללמד תורה, כי על-ידי התורה נמשך על האדם חן, ונתקבלות תפלותיו ובקשותיו, שמבקש ומתפלל ממנו יתברך (עין לקוטי-מוהר"ן, חלק א', סימן א'), ומלבד זאת, אשר למוד התורה הקדושה עולה על הכל, כי על-ידי שאדם לומד תורה, זוכה להכליל בו יתברך, כי כל מה שלומדים יותר את התורה הקדושה, נמשכת עליו יותר השגחתו הפרטי

פְּרָטִית, כִּי הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא נִמְצָא בְּתוֹךְ הַתּוֹרָה,
 וְעַל-כֵּן מִי שֶׁלֹּמֵד יוֹתֵר תּוֹרָה, עָלָיו נִמְשַׁכֶּת
 הַהִשְׁגָּחָה בְּיוֹתֵר (עֵינֵי לְקוּטֵי-מִוֵּהַר"ן, חֶלֶק א', סִימָן יג),
 וְאִפְלוּ אֶחָד שִׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה — שְׂכִינָה עִמּוֹ
 (בְּרָכוֹת ו.), וְצָרִיכִים לְלַמֵּד אֶת הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה
 בְּשִׁקְיָדָה נִפְלְאָה וְנוֹרָאָה בְּכָל יוֹם מִחֻדָּשׁ, וְכִמוֹ
 שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוּשִׁים (יְרוּשָׁלַּיִם בְּרָכוֹת, פֶּרֶק ט',
 הַלָּכָה ה'): מַה הִתִּינוּק הַזֶּה צָרִיךְ לִינֵק בְּכָל שָׁעָה
 שְׁבִיּוֹם, כִּי כָּל אָדָם שֶׁבִישְׂרָאֵל צָרִיךְ לִיגַע בַּתּוֹרָה
 בְּכָל שָׁעָה שְׁבִיּוֹם; וְאָמְרוּ (בְּרָכוֹת סג:): תְּחַבִּיבָהּ
 תּוֹרָה עַל לִוְמָדֶיהָ בְּכָל יוֹם וְיוֹם כְּיוֹם שֶׁנִּתְּנָה מִהַר
 סִינַי; כִּי זֶה עֵקֶר הַשְּׂלֵמוֹת, שֶׁאָדָם יִלְמַד בְּכָל יוֹם
 בְּחֶשֶׁק חֻדָּשׁ. וְאָמְרוּ (עֲרוּבֵין נד:): מָה אֵילָה רַחֲמָה
 צָר וְחַבִּיבָה עַל בַּעֲלָהּ כָּל שָׁעָה וְשָׁעָה כְּשָׁעָה
 רֵאשׁוּנָה, אֵף דְּבָרֵי תּוֹרָה תְּחַבִּיבִים עַל לִוְמָדֵיהֶם כָּל
 שָׁעָה וְשָׁעָה כְּשָׁעָה רֵאשׁוּנָה; וּבִפְרָט מִי שֶׁמְרַגֵּיל
 אֶת עַצְמוֹ לְלַמֵּד בְּסֵדֶר דְּרָךְ הַלְמוּד שֶׁל רַבֵּנוּ ז"ל
 (עֵינֵי שִׁיחוֹת-הַר"ן, סִימָן עו, וּבִקְוֹנְטֵרֵס סֵדֶר דְּרָךְ הַלְמוּד
 בְּאֲרִיכוֹת); הֵינּוּ שִׁיתְחִיל אֶת הַסֵּפֶר וְיִלְמַד בְּזַרְיזוֹת
 דֶּף אַחַר דֶּף וּפְרָק אַחַר פְּרָק, עַד שִׁיזְכֶּה לְסִיִּם,
 וּבְאִפְּן כַּזֶּה הוּא יָכוֹל לְהִיּוֹת בְּכָל מְקוֹם בַּתּוֹרָה

הקדושה, ואף שזה בא מאד קשה לאדם, הוא צריך לידע, שדיקא על-ידי-זה שיחזק את עצמו ללמד תורה מתוך הדחק — תשמע תפלתו. כמאמרם ז"ל (סוטה מט.): כל תלמיד חכם שעוסק בתורה מתוך הדחק — תפלתו נשמעת. וזה עקר השלמות, שאדם יעשה את עצמו כשור לעל וכחמור למשא ללמד את התורה הקדושה, ואז כשמקבל על עצמו על התורה הקדושה, על-ידי-זה ממשיך על עצמו השגחתו הפרטית, וזוכה שנתקבלו תפלותיו ובקשותיו, וזוכה לרוח-הקדש, כמאמרם ז"ל (תנא דבי אליהו זוטא, פרק א'): כיון שקרא אדם תורה, נביאים וכתובים, ושנה מדרש, הלכות ואגדות, ושנה הגמרא ושנה הפלפול לשמה, מיד רוח-הקדש שורה עליו; כי על-ידי למוד בסדר דרך הלמוד של רבנו ז"ל, ללמד הרבה כסדרן, על-ידי-זה יכול לזכות לסיים ולהיות ולטייל בכל המקומות של התורה הקדושה — במקרא, משנה, גמרא, מדרש, הלכות ואגדות, והתורה שומרת אותו תמיד; ועל-פני אשרי מי שמתחיל ללמד תורה בימי נעוריו, שאז יהיה נשמר מכל רע, כמאמרם ז"ל (מסכת סופרים

פֶּרֶק טז): הַתּוֹרָה מְשַׁמְּרָתוֹ מִכָּל רַע בְּנִעְרוּתוֹ, וְנוֹתֶנֶת לוֹ אַחֲרֵית וְתִקּוּהַ בְּזִקְנוּתוֹ; כִּי אֵין לָךְ טוֹב מִתּוֹרָה, וְאַפְלוּ מִי שִׂיּוּדַע שְׁכַבֵּר חָטָא הַרְבֵּה, עָלְיוּ לַיִדַע, שְׁעֵקֶר תְּשׁוּבָתוֹ הִיא עַל-יַדֵי הַתּוֹרָה, שְׁזֵה שְׂאָנוּ מִבִּקְשִׁים וּמִתְפַּלְלִים בְּכָל יוֹם בְּתַפְלָתָנוּ שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים: "הַשִּׁיבָנוּ אָבִינוּ לְתוֹרָתְךָ", שְׁעֵקֶר הַתְּשׁוּבָה שְׁלָנוּ תִהְיֶה עַל-יַדֵי הַתּוֹרָה, כִּי מִי שֶׁרוּצֶה לְחַזֵּר בְּתְשׁוּבָה, עָלְיוּ לַיִדַע אֲשֶׁר עֵקֶר תְּשׁוּבָתוֹ הִיא לְלַמֵּד אֶת הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, וְעַל-כֵּן אָמְרוּ חַכְמֵינוּ הַקְּדוּשִׁים (תָּנָא דְבֵי אֱלֵהוּ רַבָּה, פֶּרֶק יח): בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹל כֹּחָהּ שֶׁל הַתּוֹרָה, שְׁמַטְהֶרֶת אֶת פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּזִמָּן שְׁעוֹשִׁים תְּשׁוּבָה, אֲפֹלוּ מִעֲבוּדָה זָרָה שֶׁבִיָּדָם, כִּי אֵין טְהוּרָה אֲלָא דְבָרֵי תּוֹרָה; עֲמִד וּרְאֵה וְהִתְבּוֹנֵן מַהִי מַעֲלַת לַמּוֹד הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, אֲשֶׁר אֲפֹלוּ כְּשֶׁאָדָם כָּבֵר חָטָא בְּעֲבוּדָה זָרָה, חָס וְשָׁלוֹם, כְּשֶׁעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה וְלוֹמֵד תּוֹרָה, הַקְּדוּשָׁה-בְּרוּךְ-הוּא מְכַפֵּר לוֹ; כִּי מִי שֶׁלוֹמֵד תּוֹרָה הוּא כָּבֵר אֵינוֹ צָרִיךְ שׁוֹם דְּבָר, כִּי הַתּוֹרָה מְכַפֶּרֶת לוֹ עַל הַכֹּל, וְעַל-כֵּן כָּל בַּעַל תְּשׁוּבָה הָרוּצֶה לְחַזֵּר בְּתְשׁוּבָה, עָלְיוּ לַיִדַע, אֲשֶׁר עֵקֶר הַתְּשׁוּבָה תְּלוּי רַק בְּלַמּוֹד הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה,

וְאִם יִבְלָבוּהוּ כִּי יֵשׁ עוֹד דְּבָרִים אַחֲרַיִם מִלְּבַד
 הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, יֵדַע שֶׁהַכֹּל שֶׁקָּרָא, כִּי בְּפִרוּשׁ
 אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוּשִׁים (מְנַחוֹת קי.): כָּל הָעוֹסֵק
 בַּתּוֹרָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לֹא עוֹלָה וְלֹא חֲטָאת וְלֹא
 מְנַחָה וְלֹא אָשֶׁם, כִּי הַתּוֹרָה עוֹלָה עַל הַכֹּל, עַד
 שֶׁאָמְרוּ (יְרוּשָׁלַּיִם, רֵאשׁ הַשָּׁנָה, פֶּרֶק ד', הַלְקָה ח'): כִּי־יִזְן
 שֶׁקִּבְּלֶתֶם עָלֵיכֶם עַל תּוֹרָה, מַעֲלָה אֲנִי עָלֵיכֶם
 כִּי־לֹא לֹא חֲטָאתֶם מִיְמֵיכֶם; עֲמַד וּרְאֵה וְהַשְׁתוּמֵם
 מַעֲלַת הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה; וְעַל־כֵּן אֲשֶׁר־יִמִּי שֶׁמִּבְּקָה
 אֶת כָּל יָמָיו בַּתּוֹרָה וּבַתְּפִלָּה, כִּי בְּפִרוּשׁ גָּלָה לָנוּ
 הַתַּנָּא הַקְּדוּשׁ (אָבוֹת ו, ט): אֵין מְלוּיִן לוֹ לְאָדָם לֹא
 כֶּסֶף וְלֹא זָהָב, וְלֹא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת, אֲלֵא
 תּוֹרָה [וּמְצוּוֹת] וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בְּלִבָּד, וְאָמְרוּ (תַּנָּא
 דְּבֵי אֱלִיָּהוּ רַבָּה, פֶּרֶק טו): לְפִי שֶׁכָּל הַמְּרַבָּה שִׁיחוֹת
 וְתַפְלוֹת, הֵם מְלוּיִם אוֹתוֹ, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְבֵית
 עוֹלָמוֹ; כִּי בְּזֶה שֶׁאָדָם לוֹמֵד תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה,
 וּמְרַגֵּיל אֶת עַצְמוֹ לְדַבֵּר עִמּוֹ יִתְבַּרֵּךְ בְּכָל יוֹם, זֶה
 אֲשֶׁר מְלוּיָהּ אוֹתוֹ עַד הֶרְגַע הָאֲחֵרוֹן, וּבְפֶרֶט הַדְּבוּר
 שֶׁמְדַבֵּר עִמּוֹ יִתְבַּרֵּךְ, וּבְכָל מְקוֹם שֶׁרַק הוֹלֵךְ, הוּא
 מְשִׁיחַ עִמּוֹ יִתְבַּרֵּךְ, זֶה מְלוּיָהּ עַד הֶרְגַע הָאֲחֵרוֹן,
 שֶׁאֶפְלוֹ כְּשֶׁכָּבַר שׁוֹכֵב עַל מִיטַת חוֹלָיו, וְכָבַר מוֹכֵן

למסר את נפשו, שיראה שתצא נשמתו דיקא
על-ידי תפלה; אשרי הזוכה להכניס בעצמו
הנהגות אלו, ואז טוב לו כל ימי חייו מנערוותו
ועד זקנותו, אשרי לו בזה ואשרי לו בכא!

תם ונשלם, שבה לאל בורא עולם!